

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE ADADA KONUTLARI: SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİMLERİN MİMARİ TEMSİLLERİ*

ADADA HOUSES IN THE LATE ANTIQUE PERIOD: ARCHITECTURAL REPRESENTATIONS OF SOCIO-ECONOMIC CHANGES

Fatih ALTINIŞIK¹, Ahmet MÖREL²

1. Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, fatihaltinisik@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2911-1332>
2. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, ahmetmorel@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3051-9626>

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Article Type
Research Article

Başvuru Tarihi/Application Date
05.04.2025

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
10.05.2025

DOI
10.20875/makusobed.1670178

*Bu çalışma Doç. Dr. Ahmet MÖREL danışmanlığında Fatih ALTINIŞIK tarafından hazırlanan ve savunulması planlanan "Adada Antik Kenti Konutları ve Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri" başlıklı doktora tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilebilmesi amacı ile Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Biriminden destek alınmıştır.

Öz

Adada Antik Kenti, Isparta'nın Sütçüler ilçesine bağlı Sağrak Köyü sınırlarında yer alır ve Pisidia ile Pamphylia bölgeleri arasındaki önemli bir geçiş noktası olarak bilinmektedir. Adada örnekleriyle benzerlik gösteren diğer bölgelerdeki konutlar, özellikle Geç Antik Dönem konutları açısından değerlendirilmiş ve belirli tipolojiler altında gruplandırılmıştır. Aristokratlar, özellikle ekonomik, politik ve sosyal olarak kendilerine bağlı olan alt sınıfa zenginliklerini sergilemek amacıyla kentsel konutlarını kullanmışlardır. Aristokrat konutları mimarisi ve dekorasyonu ile sahibinin sosyal statüsünü ve zenginliğini sergileyen bir güç aracı işlevi görmektedir. Adada Antik Kentindeki konutlarında da benzer bir statüyü vurguladığı düşünülmektedir. Adada'da konut alanı, agoranın güneybatısında, vadinin güneye bakan yamacında yer alan teraslar üzerine inşa edilmiştir. Teraslar, destek amacıyla inşa edilen istinat duvarlarıyla şekillendirilmiş, konutlar ise bu teraslar üzerinde çok katlı bir düzenle tasarlanmıştır. Konut düzeninde mekânların hem ardışık hem de yan yana sıralanması dikkat çekici bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Konut yerleşimleri, Hellenistik Dönem'den, Geç Antik Dönem'e kadar kesintisiz bir iskâna sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Geç Antik Dönem, Konutlar, Yerleşim, Aristokratlar.

Abstract

The ancient city of Adada is situated within the borders of Sağrak Village in the Sütçüler District of Isparta Province and served as a key transit point between the regions of Pisidia and Pamphylia. Residential structures in other regions that bear similarities to those in Adada have been analyzed within the framework of Late Antique period housing and categorized into specific typologies. Aristocratic urban residences functioned as symbols of power, designed to showcase the wealth and social status of their owners. These dwellings not only reflected economic prosperity but also reinforced hierarchical structures by visibly distinguishing the elite from lower social classes, who were economically, politically, and socially dependent on them. The residential architecture of Adada appears to follow a similar pattern, emphasizing status and affluence. The city's residential quarter was strategically positioned on terraces located southwest of the agora, along the south-facing slope of the valley. These terraces were reinforced with retaining walls, providing structural support for the multi-story dwellings built upon them. The arrangement of these residences, both in sequential rows and adjacent groupings, is particularly noteworthy, indicating a well-planned urban layout. The architectural features and construction techniques observed in Adada's residential area provide clear evidence of continuous habitation from the Hellenistic period through the Late Antique period, reflecting the city's long-term occupation and adaptation to changing socio-economic conditions.

Keywords: Pisidia, Late Antiquity Period, Housing, Settlement, Aristocracy.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Altınışik, F. ve Mörel, A. (2025). Geç antik dönem'de Adada konutları: Sosyo-ekonomik değişimlerin mimari temsilleri. *MAKU SOBED*, (41), 279-299. <https://doi.org/10.20875/makusobed.1670178>

EXTENDED SUMMARY

The Late Antique period marks a transformative phase in the history of the Roman Empire, characterized by profound political, religious, and socio-economic changes. These transformations had a significant impact on urban landscapes, public buildings, and residential architecture. This study aims to examine the architectural manifestations of socio-economic transformations in the ancient city of Adada during the Late Antique period.

Within the scope of this research, changes in settlement patterns, transformations in religious buildings and public spaces, and the architectural reflections of economic structures will be analyzed. The influence of agricultural production, trade, and population mobility on architectural forms will be examined through archaeological and written sources. Furthermore, the study will explore the transformation of religious and public buildings, focusing on newly constructed or repurposed structures.

Adada, selected as the focal point of this research, presents distinct dynamics compared to inland cities and serves as a crucial case study for understanding the effects of political and economic changes. This study adopts an interdisciplinary approach, incorporating archaeological data, epigraphic evidence, and historical sources to establish connections between architectural developments and broader social transformations.

Located within the borders of Sağrak Village in the Sütçüler district of Isparta, Adada was an important transit point between the regions of Pisidia and Pamphylia. Locally known as "Karabavlu," the site has been the subject of various scientific studies. Residential structures in Adada, examined in comparison with similar examples from other regions, have been classified within specific typologies of Late Antique housing. Urban villas, particularly those belonging to the aristocracy, functioned as symbols of wealth and power, reinforcing economic, political, and social hierarchies. It is likely that the residential architecture of Adada similarly emphasized status and prestige.

The residential area of Adada is situated southwest of the agora, on terraces constructed along the south-facing slope of the valley. These terraces were reinforced with retaining walls, allowing for the development of multi-story dwellings. The southern edge of the terraces features main entrances opening onto a paved and stepped street, leading to courtyards equipped with cisterns that continued to function into the Late Antique period. The spatial organization of these residences, with rooms arranged in sequential and adjacent layouts, is particularly notable. Variations in construction techniques and architectural planning indicate continuous habitation from the Hellenistic period through Late Antiquity. The use of double-shelled walls, small ashlar blocks, and supporting retaining structures suggests that the residential area was consistently occupied and adapted to evolving socio-economic conditions.

During the Late Antique period, Adada experienced significant socio-economic and cultural transformations, which left distinct architectural traces. Archaeological, epigraphic, and historical sources provide insights into these developments, particularly concerning public and religious structures. The conversion of pagan temples into churches, the adaptive reuse of public spaces, and modifications in residential architecture illustrate the spatial manifestations of new socio-economic structures.

Economically, shifts in trade routes and production centers had a direct impact on urban development. The expansion of agricultural activities influenced rural architectural patterns, while demographic changes and population mobility led to the emergence of new settlements and the reconfiguration of existing urban spaces in response to topographical constraints.

In conclusion, the architectural transformations observed in Adada during the Late Antique period were closely linked to broader economic and social changes. This study demonstrates that architectural developments not only reflect physical spaces but also encapsulate social identities and economic processes of the time. Given Adada's geographic location, examining these transformations in comparison with similar regional cases provides a valuable framework for future research.

1. GİRİŞ

Adada Antik Kenti, Isparta'nın Sütçüler ilçesine bağlı Sağrak Köyü sınırlarında yer almaktadır. Antik yerleşim, Pisidia ile Pamphylia bölgeleri arasındaki önemli bir geçiş noktası olarak bilinmektedir. Antik Dönem'de kent, Perge'den başlayan, Pednelissos üzerinden Adada, Timbiriada, Neopolis üzerinden Caralis Gölünün batısını takip ederek, Pisidia Antiocheia'ya ulaşan antik bir yol ağının bir parçasıdır (Mörel, 2021, s. 19).

Adada antik kentindeki konut alanı, agoranın güneybatısında yer alan vadinin güneye bakan yamacında, teraslar üzerine inşa edilmiştir. Bu alan, teraslara destek sağlamak amacıyla yapılan istinat duvarlarıyla şekillendirilmiştir. Konutlar, bu teraslar üzerinde çok katlı bir şekilde planlanmıştır. Terasların güneyinde taş döşeli, basamaklandırılmış bir caddeye açılan ana girişler yer almakta olup, bu girişler birer avluya bağlanmaktadır. Avlularda inşa edilen sarnıçlar, konutların su ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmış olup, bu sarnıçların Geç Antik Dönem'de de kullanılmaya devam ettiği tespit edilmiştir.

Konut düzenlemesinde, mekânların hem ardışık hem de yan yana sıralı olması dikkat çekicidir. Yerleşimin, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar kesintisiz bir iskâna sahip olduğu, kullanılan duvar teknikleri ve planlama farklılıklarından anlaşılmaktadır. Ayrıca, çift kabuklu ve küçük kesme taş bloklarla inşa edilmiş konutlar ile terasların duvarlarını destekleyen istinat yapıları, bu alanın Hellenistik Dönem'den itibaren Geç Antik Dönem'e kadar iskâna uygun bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Kent elitlerinin konutları, yalnızca barınma amaçlı yapılar olmanın ötesinde, sahiplerinin ekonomik, politik ve sosyal statülerini sergilemek için kullanılan mekânlar olarak işlev görmüştür (Uytterhoeven 2005, s. 43). Bu bağlamda, Geç Antik Dönem'de inşa edilen veya dönüştürülen konutlar, mimari tasarımları, mekânsal organizasyonları ve süsleme unsurlarıyla aristokrasinin güç ve zenginlik göstergeleri haline gelmiştir. Adada'daki konut mimarisi de benzer bir işlev üstlenmiş olup, kent aristokrasisinin statüsünü ve sosyal hiyerarşideki konumunu yansıtan belirgin özellikler taşımaktadır.

Adada Antik Kenti'nde yapılan arkeolojik çalışmalar, kentin konut dokusunun Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar kesintisiz bir iskâna sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tespit edilen konutların dört tanesi Hellenistik Dönem'e, iki tanesi Roma İmparatorluk Dönemi'ne ve dokuz tanesi Geç Antik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Tespit edilen konut sayıları, Adada'daki iskânın farklı dönemlere yayıldığını ortaya koymakla birlikte, bu sayıların kentin tüm yerleşim dinamiklerini tam olarak yansıtamayacağı açıktır. Şüphesiz ki Adada'da daha fazla konut bulunmakta olup, arkeolojik çalışmalar kapsamında yalnızca belirli sayıdaki yapı tespit edilebilmiştir. Hellenistik Dönem'den itibaren inşa edilen konutların önemli bir kısmı, Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Dönem boyunca kullanılmaya devam etmiş, bazıları ise dönemsel ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Geç Antik Dönem'de yeni konutların inşa edilmesinin yanı sıra, önceki dönemlere ait yapılar da farklı eklemelerle ve işlevsel dönüşümlerle kullanımda kalmıştır. Bu durum, kentin sosyo-ekonomik yapısındaki değişimlerle ilişkilendirilebilir; ancak tespit edilen konut sayılarındaki artışın doğrudan bir nüfus büyümesine ya da yerleşimin genişlemesine işaret ettiği kesin olarak söylenemez. Bunun yerine, arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları ile ortaya çıkarılan konutların, dönemin mekânsal organizasyonu ve kentsel yapısını anlamak açısından sınırlı bir veri sunduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, çalışmamız Adada'daki konut mimarisinin incelenmesi, yalnızca belirli bir döneme ait yeni inşa faaliyetlerini değil, aynı zamanda farklı dönemlere ait yapıların kullanım sürekliliğini ve geçirdiği dönüşümleri anlamaya yönelik daha kapsamlı bir değerlendirmedir.

Geç Antik Dönem'de yeni konutlar inşa edilmekle birlikte, önceki dönemlere ait yapılar da çeşitli eklemeler ve tadilatlarla kullanılmaya devam etmiştir. Bu durum, dönemin mimari anlayışında hem sürekliliğin hem de mekânsal uyarlamaların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Mevcut konutların bazılarında yeni odalar eklenmiş, bazı yapılarda iç mekân düzenlemeleri değiştirilmiş, giriş aksları ve kullanım alanları yeniden şekillendirilmiştir. Bu süreç, Adada'daki konutların yalnızca bireysel ihtiyaçlara göre değil, kentin genel yerleşim dinamiklerine ve demografik yapısına bağlı olarak da değiştiğini ortaya koymaktadır.

Yerleşim alanındaki en dikkat çekici unsurlardan biri, Piskoposluk Kilisesi olduğu düşünülen bir yapının varlığıdır. Bu yapının çevresinde yoğunlaşan konutlar, Geç Antik Dönem'deki yerleşim organizasyonunun dini yapılar ekseninde geliştiğini düşündürmektedir. Kilisenin varlığı, kentin dini hiyerarşisindeki yükselişinin bir göstergesi olduğu gibi, yerleşim planlamasının da dini merkezler etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Geç Antik Dönem'de Hristiyanlığın devletin resmi dini olması ve yaygınlaşması ile, piskoposluk merkezleri çevresinde konut yoğunluğunun artması yaygın bir olgudur.

Adada'da da benzer bir durumun gözlemlenmesi, kentin bu dönemde dini ve idari olarak önemli bir konum kazandığını düşündürmektedir.

Bunun yanı sıra, Adada'da tespit edilen sokak ve cadde dokusu, yerleşimin planlı bir şekilde geliştiğini ve konutların ulaşım ağlarına entegre bir biçimde konumlandığını göstermektedir. Özellikle taş döşeli ve iyi korunmuş yollar, kent içindeki hareketliliğin sürdürülebilir olduğunu ve ulaşımın belirli akslar üzerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Konutların bu caddelere ve sokaklara doğrudan bağlanması, günlük yaşamın düzenlendiği kamusal ve özel alanlar arasındaki ilişkileri anlamak açısından önemlidir. Sokak dokusunun korunmuş olması, kentin Geç Antik Dönem'de dahi iyi bir altyapıya sahip olduğunu ve mimari düzenin sürekliliğini koruduğunu göstermektedir.

Adada'da yerleşim, özellikle kentin agora alanının güneybatısında, vadinin güney yamacına inşa edilen teraslar üzerine şekillenmiştir. Bu teraslar, sağlam istinat duvarları ile desteklenerek çok katlı konutların inşasına olanak sağlamıştır. Kent dokusu içinde konutların konumlandırılması, hem arazi yapısına uygun çözümler üretildiğini hem de prestijli bir yerleşim düzeni oluşturulduğunu göstermektedir. Terasların güneyinde yer alan, taş döşeli ve basamaklı ana sokaklara açılan girişler, konutların kamusal alanlarla bağlantısını sağlayan önemli unsurlar arasındadır. Girişlerden avlulara geçiş sağlanmakta olup, bu avlularda su ihtiyacını karşılayan sarnıçlar bulunmaktadır. Bu sarnıçların Geç Antik Dönem boyunca kullanımda kaldığı tespit edilmiştir, bu da konutların sürekli olarak işlevsel kaldığını ve su temininin sürdürülebilir bir şekilde sağlandığını göstermektedir.

Adada'daki konutlar hem mekânsal organizasyonları hem de inşa teknikleri açısından bölgedeki diğer geç antik konut tipleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak, burada kullanılan çift kabuklu duvar tekniği, küçük kesme taş bloklar ve teras duvarlarını destekleyen yapısal elemanlar, yerleşimin Hellenistik Dönem'den itibaren düzenli bir biçimde iskân edildiğine işaret etmektedir. Konut planlarında görülen ardişik ve yan yana dizilmiş odalar hem fonksiyonel hem de estetik kaygılarla şekillendirilmiş olup, sahiplerinin sosyal ve ekonomik statüsünü vurgulayan mekânlar olarak kullanılmıştır.

Özellikle aristokrat sınıfa ait konutların mimari kompozisyonu, prestijli yaşam alanları sunduğunu ve sahiplerinin gücünü sergilediğini göstermektedir. Bu tür konutlarda zengin iç mekân düzenlemeleri, olası mozaik veya fresk süslemeleri, geniş avlular ve gösterişli girişler gibi statü belirleyici unsurların varlığı düşünülebilir. Ayrıca, bu yapılar kentin diğer bölümlerindeki konutlarla karşılaştırıldığında, konumları ve büyüklükleri açısından kent içindeki sosyal ayrışmayı da ortaya koymaktadır.

Adada'daki konut dokusu, kentin sosyo-ekonomik yapısıyla doğrudan ilişkilidir ve aristokrat sınıfın kent içindeki varlığını ve etkisini açıkça yansıtan bir mimari örnek sunmaktadır. Bu bağlamda, Geç Antik Dönem'de bölgesel konut tipolojileri içinde değerlendirilirken, Adada'daki konutların sahip olduğu özgün konum, yapım teknikleri ve mekânsal organizasyonları, kentin aristokrat yaşam kültürüne dair önemli veriler sunmaktadır. Bu çalışma ile Geç Antik Dönem konutları detaylı olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda, Adada yerleşiminin bölgenin Geç Antik Dönem sivil mimarlığına ışık tutması amaçlanmaktadır. Pisidia Bölgesi konutları, sivil mimarinin değerlendirilmesi açısından ilk defa kapsamlı olarak bir araştırmaya konu olmaktadır. Bu bağlamda, Konutlardan elde edilecek verilerin hem bölge hem de diğer bölgelerdeki benzer konutların değerlendirilmesinde katkı sağlaması bu çalışmanın hedefleri arasındadır.

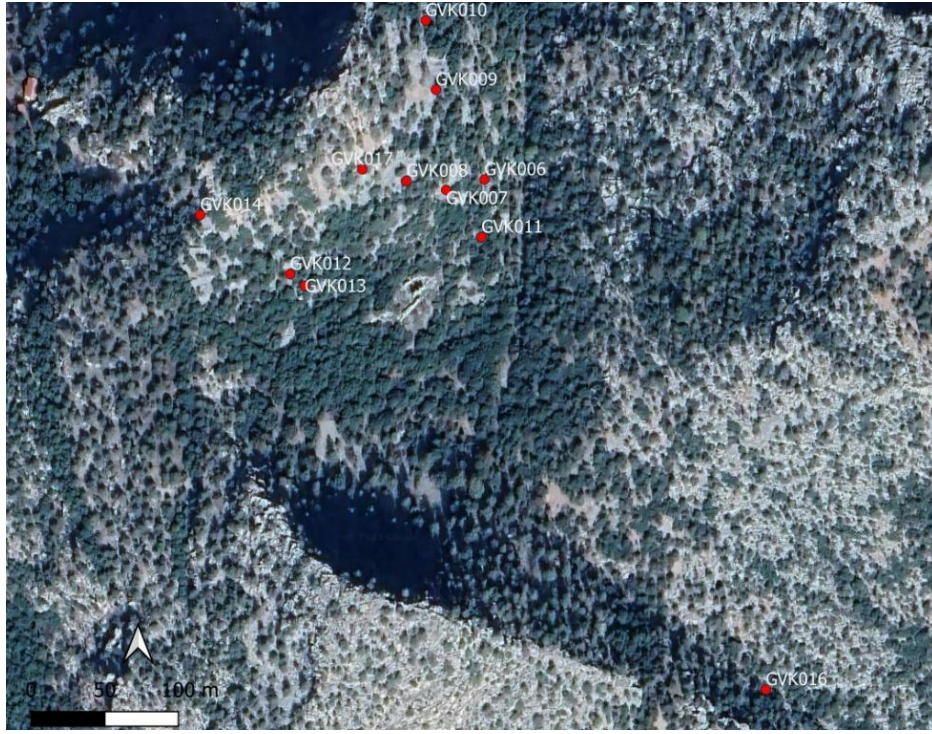
2. ADADA ANTİK KENTİ GEÇ ANTİK DÖNEM KONUTLARI

Adada Antik Kenti'nde konut mimarisi, kentin farklı dönemlerde geçirdiği sosyo-ekonomik, demografik ve mekânsal değişimlerin önemli bir yansımasıdır. Yerleşimin sürekliliği, konutların konumları, plan özellikleri ve inşa tekniklerinde gözlenen farklılıklarla takip edilebilmektedir. Kentin doğal topoğrafyası, yapıların yerleşimini büyük ölçüde şekillendirirken, farklı dönemlerde inşa edilen konutlar bu fiziksel çevreye uyum sağlayarak gelişmiştir. Özellikle Geç Antik Dönem'de hem yeni konutların inşası hem de önceki dönemlere ait yapıların yeniden işlevlendirilmesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Adada'da tespit edilen konutların konumları, mekânsal organizasyonları ve tipolojik sınıflandırmaları, kentin geçirdiği dönüşümlerin anlaşılması açısından önemli veriler sunmaktadır. Adada Antik Kenti'nde çok sayıda konut tespit edilmiş olmakla birlikte, yalnızca planı belirlenebilen yapılar değerlendirmeye alınmıştır. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait konutlar, güneybatı vadisinde, doğu ve batı yamaçlarının birleştiği taban kısmında, vadi içerisinden geçen akarsuya ve antik yola cepheli bir konumda yer almaktadır. Buna karşılık, Geç Antik Dönem konutları, güney vadisinin doğu, güney ve batı yamaçlarının üst kesimlerinde, Hellenistik ve Roma Dönemi konutlarına kıyasla daha yüksek kotlarda inşa edilmiştir (bkz. Şekil 1). Vadinin dik yapısı ve yoğun

yıkıntı tabakası nedeniyle üst yamaçlardaki bitki örtüsünün seyrek olması, Geç Antik Dönem'e ait bazı konutların daha ayrıntılı incelenmesine olanak tanımıştır.

Geç Antik Dönem'e ait Adada konutları, benzer özellikler taşıyan diğer bölge örnekleriyle karşılaştırılmış ve belirli tipolojiler altında sınıflandırılmıştır. Aristokratlar, kentsel villalarını özellikle ekonomik, politik ve sosyal olarak kendilerine bağlı alt sınıflara zenginliklerini göstermek amacıyla kullanmışlardır. Bu tür kırsal konutlar, çeşitli lüks özellikler barındırmakta olup, mimari yapıları ve dekoratif unsurları sayesinde sahiplerinin statü ve zenginliğini sergileyen birer güç aracı işlevi görmüştür (Uytterhoeven, 2005, s. 41). Adada'daki konutların da benzer bir statüyü vurguladığı düşünülmektedir.

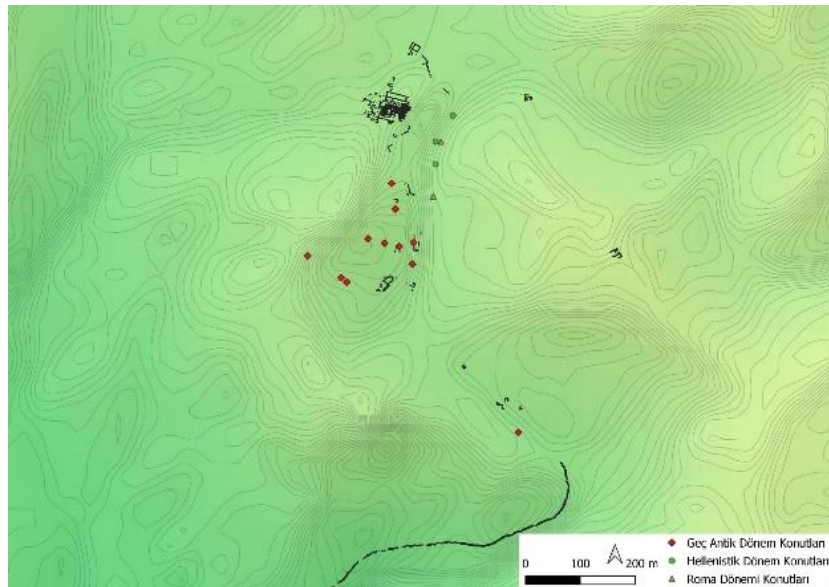
Şekil 1. Geç Antik Dönem Konutlarının yerlerini gösteren harita.

Kaynak: Adada Arşivi.

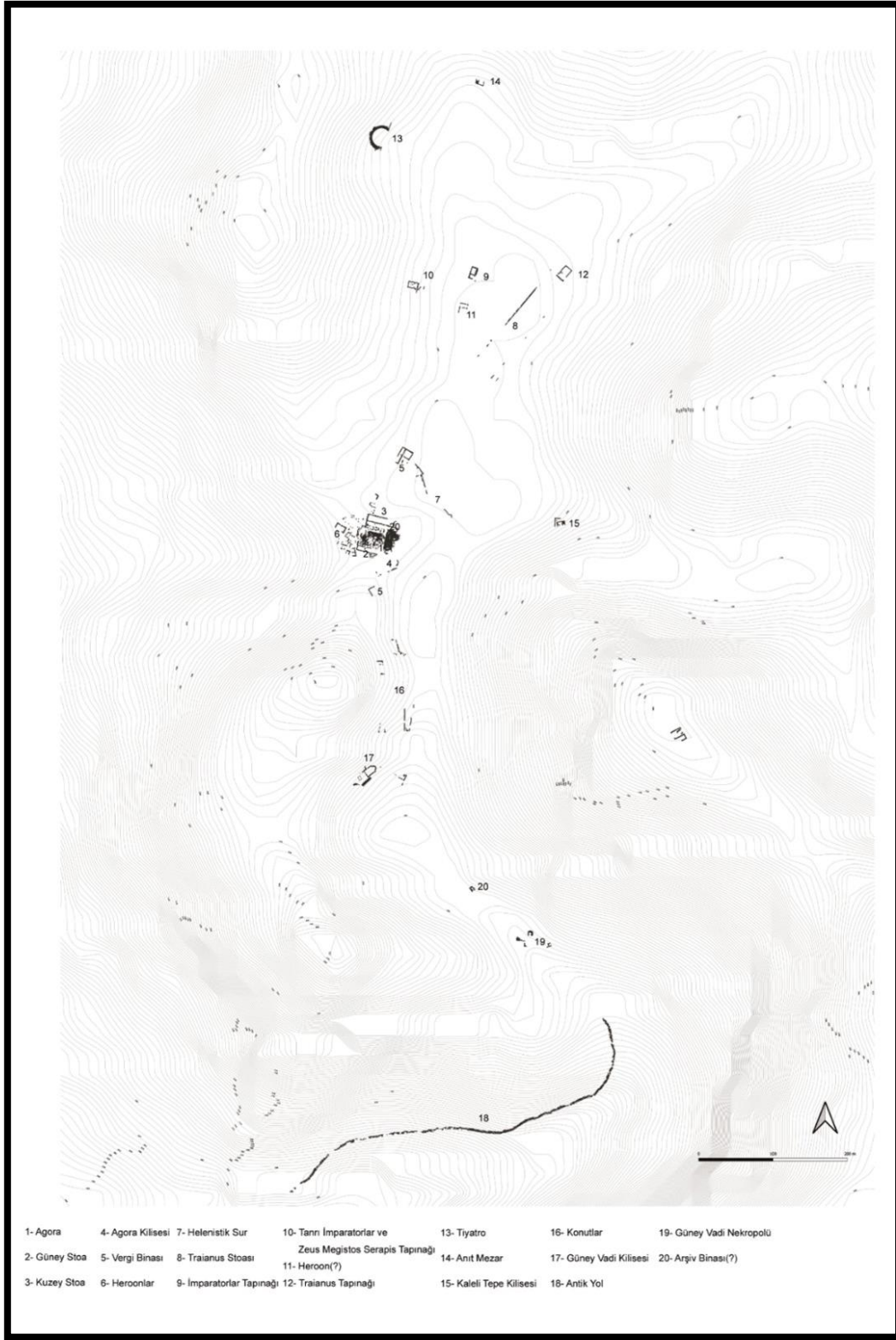
Yerleşim alanında bir dizi Geç Antik Dönem konutu tespit edilmiş olup, korunmuşlukları bakımından öne çıkan GVK006, GVK007, GVK009, GVK012, GVK013, GVK019, GVK017 ve GVK020 numaralı konutlar detaylı incelemeye tabi tutulmuştur (bkz. Şekil 2a ve 2b).

Şekil 2a. Dönemsel olarak konutların yerleri.

Kaynak: Adada Arşivi.

Şekil 2b. Adada Kent Planı

Kaynak: Adada Arşivi.

2.1. GVK009 Konutu (Ev Kilise)

GVK009 Konutu, Adada Antik Kenti'nin güney vadisinin batı yamacında yer almakta olup, çok iyi korunmuş ve mimari açıdan önemli bir konut örneğidir. Yapı, 10 x 17 metre boyutlarında olup, çok katlı, avlulu ve dikdörtgen planlıdır. Konutun dış cepheleri harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlarla inşa edilmiştir. Doğu cephesindeki ana giriş, 52 cm genişliğinde tek kanatlı düz lentodan yapılmıştır. Ana giriş,

avludan erişilmektedir. Avlu ise yaklaşık 17 m x 9 m ölçülerinde ve yaklaşık 150 metrekarelik bir alana sahiptir. Yapının en iyi korunmuş kısmı kuzey duvarıdır. Kuzey duvarının doğu ile birleştiği köşe yaklaşık 6 m yüksekliğe ulaşmakta ve bu durum, konutun çok katlı bir yapı olarak inşa edildiğini gösteren önemli bir işarettir.

Yapı, MS 3. yüzyıldan itibaren inşa edilmiş olup, başlangıçta tipik bir konut olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, konut aristokrat bir yaşam alanı sunmakta olup, çok katlı yapısı ve avlulu düzeniyle zenginlik ve statü simgelerinden biridir. Yapının kuzey duvarında yer alan kemerli pencere, bu dönemin tipik mimari unsurlarını yansıtır. Ayrıca, kuzey duvarı boyunca yer alan doğu-batı yönlü iki kemerli geçit, muhtemelen bağımsız odalar arasındaki geçişi sağlamaktadır. Bu geçitler ve kemerli pencere, konutun dönemdeki mimari yapısını ve sosyal fonksiyonlarını yansıtmaktadır (bkz. Şekil 3).

Şekil 3. GVK009 konutuna ait hava görüntüsü.

Kaynak: Adada Arşivi.

Ancak, yapının en önemli dönüşümü Geç Antik Dönem'de, MS 6. yüzyılda yaşanmıştır. Bu dönemde, konut, dini bir işlev kazanarak kiliseye dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, özellikle kuzey duvarında ve üst yapıda yapılan değişikliklerle belirginleşmiştir. Kuzey duvarındaki inşa tekniklerinin değişmesi, yapının geçirdiği dönüşümü göstermektedir. Başlangıçtaki düzgün taş işçiliği ve geleneksel inşa teknikleri, yerini Geç Antik Dönem'in yapı tekniklerine uygun farklı malzemeler ve yapısal elemanlara bırakmıştır. Kuzey duvarındaki ikinci kat kemerli nişi, yapının üst katının taşıyıcı yapısını güçlendirmiş ve yapının kat sayısını artırmıştır. Bu değişiklik, konutun dini bir yapıya dönüştürülmesiyle ilgili önemli bir ipucu sunmaktadır.

Geç Antik Dönem'deki dönüşüm sürecinin izleri, kuzey duvarındaki teknik farklılıklarda açıkça görülmektedir. İlk dönemde kullanılan taş duvarlar ve düz işçilik, yerini kemerlerle desteklenen yapısal elemanlara bırakmıştır. Bu kemerler, yapının üst katlarını taşıyan elemanlar olarak kullanılmış ve yapının çatı yapısını güçlendirmiştir. Ayrıca, yapının doğu duvarına eklenen apsis, bu dönüşümün somut bir örneği olarak karşımıza çıkar. Apsis, yapının dini işlevlere uygun olarak yeniden şekillendirildiğini ve kiliseye dönüştüğünü gösterir.

Kuzey duvarındaki taş işçiliği, yapının evredeki işlev değişikliğiyle paralel bir dönüşüm göstermektedir. İlk katlarda kullanılan düzgün taşlar ve geleneksel taş işçiliği, zamanla daha karmaşık yapısal elemanlarla değiştirilmiştir. Bu değişiklikler, yapının kullanım evreleriyle uyumlu olarak, sosyal ve dini fonksiyonlardaki değişiklikleri simgeler. Kuzey duvarındaki kemerler, sütunlar ve apsis gibi unsurlar, konutun önceki işlevlerinden, dini bir yapıya dönüştüğünü belirten önemli işaretlerdir.

GVK009 Konutu, MS 3. yüzyıldan itibaren bir konut olarak inşa edilmiş, ancak MS 6. yüzyılda Geç Antik Dönem'de bir kiliseye dönüştürülmüştür. Yapının kuzey duvarındaki kemerler, sütunlar, apsis ve inşa tekniklerindeki farklılıklar, bu dönüşüm sürecini net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu yapı, hem konut olarak başladığı dönemdeki aristokratik yaşamı hem de Geç Antik Dönem'deki dini kullanım evresindeki işlevsel dönüşümü simgeleyen önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2.2. GVK013 Konutu

GVK013, Güney Vadisi'nin güney yamacında konumlanan ve Geç Antik Dönem'e ait bir diğer konuttur. Yapı, 15 x 8 metre ölçülerine sahip olup, dikdörtgen bir plana sahip ve yaklaşık 120 metrekarelik bir ana zemin alanı sunmaktadır. Konut, kentte tespit edilen bir sokak sistemine açılmaktadır. Ancak, yapının ana girişi henüz tespit edilememiştir. Bununla birlikte, avlu batı yönünde yer almaktadır. Bu gözlem, konutun ana girişinin batı cephesinde yer alması gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Avlu, yaklaşık 7 x 20 metre boyutlarında olup, ortalama 140 metrekarelik bir kullanım alanına sahiptir (bkz. Şekil 4).

Konutun korunmuş duvarları, harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan inşa edilmiştir (bkz. Şekil 4). Yapının en iyi korunmuş duvarı güney duvarıdır; batı duvarıyla birleştiği köşe yaklaşık 5 metre uzunluğundadır. Bu özellik, yapının çok katlı bir konut olduğunu gösteren önemli bir kanıt teşkil etmektedir. Kuzey ve doğu duvarları ise zamanla tahrip olmuş olup, bu duvarlar günümüzde tespit edilememektedir. Konutun orta noktasına yakın bir alanda, yapının iç mekânında bir mekânsal ayırım yapıldığına dair bir duvar örgüsü gözlemlenmektedir. Bu duvar örgüsü, konutun farklı bölümleri arasında işlevsel bir ayırım sağlamak amacıyla inşa edilmiş olmalıdır.

Şekil 4. GVK013 Konutunun hava fotoğrafı.

Kaynak: Adada Arşivi.

Bu konutun mimarisi, dönemin tipik yerleşim yapılarından olan çok katlı konut planına uymakta olup, güney duvarındaki sağlam inşa tekniği ve mekânsal ayırım gösterimleri, yapının hem zengin bir konut hem de sosyal işlev taşıyan bir yaşam alanı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

2.3. GVK007 Konutu

GVK007, Güney Vadisi'nin güneybatı yamacında, eğimli bir alanda tespit edilen Geç Antik Dönem'e ait bir diğer konuttur. Batı duvarı 13 metre, güney duvarı ise 10 metre uzunluğunda olup, yapının toplam kullanım alanı yaklaşık 130 metrekaredir. Yapının ana girişi henüz tespit edilememiştir. Ancak, batı duvarının ana kayaya yaslanmış olması ve doğu duvarının 17 x 10 metre boyutlarında, yaklaşık 170 metrekarelik bir avluya açılması, ana girişin doğu cephesinde yer aldığını düşündürmektedir. Konutun korunmuş duvarları, harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan inşa edilmiştir (bkz. Şekil 5).

Avlunun kuzey kısmında, doğu duvarı ile kuzey duvarının birleşiminden yaklaşık 2 metre güneybatıda, konutun su ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılan bir sarnıç ve bu sarnıca ait kuyu/sarnıç bileziği tespit edilmiştir. Bu bulgu, konutun uzun süreli kullanımında su temini açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Batı duvarının doğu cephesinde ise ikinci katı taşımak amacıyla kullanılan projeksiyon yapan taşlar bulunmuş olup, bu da yapının çok katlı bir konut olduğunu kanıtlamaktadır. Konut içinde yapılan kazılarda, yoğun pişmiş toprak kiremit kalıntıları tespit edilmiş, bu da yapının çatı kaplamasının kiremitten olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 5. GVK007 konutunun güney duvarı.

Kaynak: Adada Arşivi.

Yapının ana zemin katı, büyük ölçüde konuta ait yapı taşlarıyla dolmuş olup, bu durum zeminin detaylı bir şekilde incelenmesini engellemektedir. Ancak, mevcut veriler, yapının çok katlı ve su ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli altyapı öğeleri barındıran, fonksiyonel ve planlı bir yerleşim birimi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4. GVK006 Konutu

GVK006, Güney Vadisi'nin batı yamacında, eğimli bir alanda inşa edilmiş olan bir Geç Antik Dönem konutudur. Yerleşim gördüğü dönem boyunca, Piskoposluk Kilisesine erişimi sağlayan tali yola cephesi bulunan yapının batı duvarı 11 metre, güney duvarı 7 metre, doğu duvarı 11 metre uzunluğunda olup, kuzey duvarı ise yaklaşık 8 metre ölçülerindedir ve bu duvarın korunamamış olması, yapının diğer duvarlarının yapısal olarak daha iyi korunmuş olduğuna işaret etmektedir. Batı duvarının güney kısmında tespit edilen ana giriş, söz konusu tali yola açılmaktadır, bu da yapının ulaşılabilirliğini ve stratejik yerleşimini vurgulamaktadır. Konutun duvarları, harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan oluşan bir örgü ile inşa edilmiştir (bkz. Şekil 6).

Konutun batı duvarı, aynı zamanda ana yolu destekleyen bir istinat duvarı olarak işlev görmüş olup, duvarın 5 metre uzunluğunda olması, konutun ikinci katının yol seviyesine kadar uzandığına dair güçlü bir ipucu sunmaktadır. Bu yapı özelliği, konutun çok katlı yapısına dair önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Yapının duvarlarında, Geç Antik Dönem'e ait tadilatlar ve restorasyonlara işaret eden devşirme malzemeler de tespit edilmiştir. Bu bulgu, yapının farklı evrelerde yeniden kullanıldığına ve dönemin mimari ihtiyaçlarına uygun olarak modifiye edildiğine dair önemli bir bilgi sunmaktadır.

Eğimli ve kot farkı bulunan alanda inşa edilen bu konutun, doğu yönünde vadiye bakan daha düşük kotlarda bir ek yapısı olması da olasılık dahilindedir. Konut içinde tespit edilen yoğun pişmiş toprak kiremit kalıntıları, üst örtünün çatı kaplamasının kiremitten yapıldığını göstermektedir, bu da yapının yapısal ve mimari özelliklerinin dönemin standartlarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, yapının ana zemin katı, büyük ölçüde konuta ait yapı taşlarıyla dolmuş olup, bu durum zeminle ilgili daha fazla bilgi edinilmesini engellemektedir.

Şekil 6. GVK006 konutunun hava fotoğrafı.

Kaynak: Adada Arşivi.

2.5. GVK020 Konutu

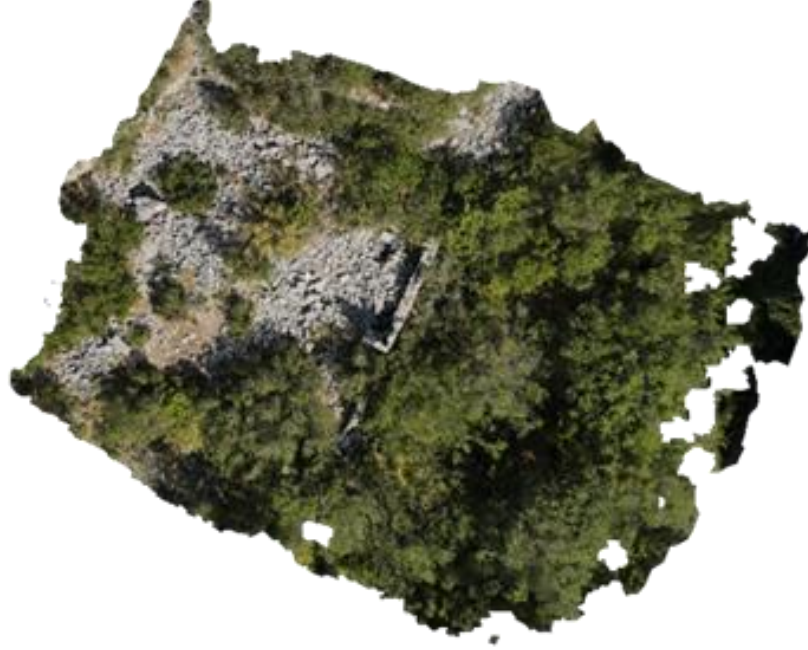
GVK020, Güney Vadisi'nin güney ve iç kısımlarında inşa edilen bir Geç Antik Dönem konutudur ve bu yapı, aynı dönemde inşa edilmiş diğer konutlarla karşılaştırıldığında daha düz bir alanda yer almaktadır. Konutun doğu duvarı, oldukça iyi korunmuş olup 8 metre uzunluğundadır. Güney duvarı ise yaklaşık 16 metre uzunluğundadır. Taban alanı 80 metrekare olan bu konutun giriş kapısı, güney duvarı ile doğu duvarının birleşim noktasında yer almaktadır. Giriş, güney-güneydoğu yönüne bakmakta olup, 7 metreye 16 metre ölçülerinde ve yaklaşık 112 metrekarelik bir avluya açılmaktadır (bkz. Şekil 7).

Konutun duvarlarının kalınlığı yaklaşık 80 cm olup, duvar örgüsü isodomik rektagonal, harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan oluşmaktadır. Bu yapının duvar örgüsü, dönemin tipik inşaat tekniklerine uygun olarak sağlam ve estetik bir şekilde yapılandırılmıştır. Güney-batı yönünde bulunan köşe duvarı, 5 metre yüksekliğe sahip olup, köşe taşları büyük kesme taşlar ve polygonal taşlar ile devşirilerek inşa edilmiştir. Bu durum, yapının hem mimari estetiğini hem de yapısal sağlamlığını artıran önemli bir özelliktir. Yapının köşe duvarından yaklaşık 2 metre kuzeye doğru ilerlediğimizde, duvar yapısının belirgin bir şekilde değiştiği gözlemlenmektedir. Bu değişim, yapının zaman içinde yapılan onarımlarını ve dönemin restorasyon tekniklerinin izlerini gözler önüne sermektedir.

Konutun iç mekanındaki yapısal özelliklerden bir diğeri de pencere yapı taşlarının tespit edilmesidir. Bu pencerenin, demir parmaklıklarla korunduğuna dair bulgular, konutun güvenliğine yönelik alınan önlemleri işaret etmektedir. Ayrıca, kuzey duvarında yer alan hatıl yuvaları, yapının çok katlı olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu özellik, konutun hem mekânsal genişliğini hem de üst katlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Konutun içinde tespit edilen yoğun pişmiş toprak kiremit kalıntıları, üst örtüsünün çatı kaplamasının kiremitten yapıldığını ve dönemin inşaat malzeme standartlarına uygun olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, yapının ana zemini tamamen konuta ait yapı taşları ile dolmuş durumdadır. Bu durum, zeminde daha fazla bilgi edinilmesini engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır ve zemine dair daha fazla detaylı inceleme yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 7. GVK020 konutunun hava fotoğrafı.

Kaynak: Adada Arşivi.

GVK020, sağlam inşa tekniği, zamanla yapılan onarımlar ve yapıdaki mimari özelliklerle, Geç Antik Dönem'e ait konut yapılarının bir örneği olarak önemli bir yer tutmaktadır. Yapının özellikle duvar örgüsü ve yapısal değişimlerinin tespiti, dönemin inşaat teknikleri hakkında değerli bilgiler sunmakta olup, bu özellikler, konutun tarihi sürecini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

2.6. GVK017 Konutu

Güney Vadi Kilisesi'nin yaklaşık 70 metre kuzey-batısında, vadiye hâkim bir konumda yer alan bu Geç Antik Dönem konutu, bölgedeki önemli konut örneklerinden biridir. Yapının güney ve kuzey duvarları yaklaşık 14 metre uzunluğunda olup, güney duvarı ise 10 metre uzunluğundadır. Bu ölçülerle, konutun toplam taban alanı yaklaşık 140 metrekare olarak hesaplanmaktadır. Dik bir yamaç üzerinde inşa edilen yapı, vadiye hâkim olan güney kısmında yer almaktadır ve bu konumu, yapının mimarisinde önemli bir rol oynamaktadır.

Yapının ana girişi yoğun tahribat nedeniyle tespit edilememiştir. Ancak, yapıdaki diğer özellikler ve çevre düzenlemesi dikkate alındığında, konutun güney yönüne açılan bir avluya sahip olduğu ve kot farkından yararlanılarak üst katların yamaç boyunca inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu yapı, çağdaş konutlarla karşılaştırıldığında, vadinin güneyine doğru bakıyor olması, bir avluya açılması ve üst katların yamaca dayalı şekilde inşa edilmesi açısından tipik bir Geç Antik Dönem yerleşimi örneği sunmaktadır.

Yapının duvar kalınlığı ortalama 85 cm olup, duvar örgüsü harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan yapılmıştır. Bu inşa tekniği, dönemin genel inşaat özelliklerini yansıtırken, yapının sağlamlık ve dayanıklılığını da göstermektedir. Özellikle doğu duvarında yer alan güneydoğu köşesinden 1,5 metre kuzeye doğru uzanan niş, nispeten basit bir kemerle desteklenmiş olup, yapının iç mekân düzenlemelerinde farklı işlevsel alanlar oluşturulmuş olabilir. Bu niş, yapının dekoratif ve işlevsel amaçlar taşıyan önemli bir yapısal elemanıdır.

Yapı içinde yapılan araştırmalar, yoğun bir şekilde yerleşmiş yapı taşları ve pişmiş toprak kiremit kalıntıları tespit edilmiştir. Bu kalıntılar, konutun üst örtüsünün kiremitten yapıldığını ve dönemin inşaat malzeme standartlarına uygun olduğunu göstermektedir. Ancak, yapının tabanı büyük ölçüde yapı taşlarıyla dolmuş olup, bu durum, zemin hakkında daha fazla bilgi edinilmesini zorlaştırmaktadır. Yapının zemini hakkında yapılacak detaylı bir araştırma, arkeolojik buluntuları ortaya çıkarmak adına önemli bir adım olacaktır (bkz. Şekil 8).

Şekil 8. GVK017 konutunun doğu duvarı.

Kaynak: Adada Arşivi.

2.7. GVK012 Konutu

Kentin güney-batısında yer alan ve sur sisteminin içinde bulunan bu Geç Antik Dönem konutu, yaklaşık 43 metre kuzeydoğusunda, vadiye hâkim bir yamaç üzerine inşa edilmiştir. Yapı, kentte tespit edilen sokak sistemine açılmakta olup, konumuyla çevresindeki yerleşimle bağlantılıdır. Konutun batı duvarı iyi korunmuş olup yaklaşık 13 metre uzunluğunda, güney duvarı ise 9,5 metre uzunluğundadır. Yapının toplam taban alanı ise yaklaşık 125 metrekaredir.

Yapının duvarları, harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlardan oluşan bir örgü tekniğiyle inşa edilmiştir. Duvar kalınlıkları 80 ila 85 cm arasında değişmektedir. Bu kalınlık, yapının sağlam bir inşa tekniğine sahip olduğunu ve uzun ömürlü kullanım için tasarlandığını göstermektedir. Yapının taban kısmı, geniş iki mekânın birleşiminden oluşmakta olup, bu mekânlar arasındaki bölme duvarları taşıyıcı sistemin bir parçası olarak işlev görmektedir. Bu özellik, çağdaş kent konutları ile kıyaslandığında yapının çok katlı olduğu ihtimalini güçlendirmektedir.

Yapının güney ve güneydoğu yönlerinde bulunan giriş kapısı, bir avluya açılmaktadır. Avlu duvarlarının tam ölçüleri tespit edilememiş olsa da batı duvarı oldukça iyi korunmuş olup yaklaşık 10 metre uzunluğundadır. Bu tespitten hareketle, yapının güney duvarı göz önünde bulundurulduğunda, avlunun en az 100 metrekarelik bir alanı kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu avlu, yapının sosyal ve günlük yaşam alanları için önemli bir mekân oluşturmuş olmalıdır. Avlunun konut içindeki diğer bölümlerle ilişkisi, iç mekân düzenlemesi hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Konut alanında yapılan araştırmalarda, yoğun pişmiş toprak kiremit kalıntıları tespit edilmiştir. Bu kalıntılar, yapının üst örtüsünün kiremitle kaplanmış olduğunu ve dönemin inşaat malzeme kullanımına uygun olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu buluntular, aynı zamanda yapının çatı sisteminin detayları hakkında daha fazla bilgi edinilmesini mümkün kılmaktadır (bkz. Şekil 9).

Bu konut, Geç Antik Dönem'in mimari özelliklerini yansıtan önemli bir örnektir. Duvar örgüsü, mekânsal düzenleme ve yapının çok katlı olma olasılığı, dönemin inşaat anlayışını ve sosyal yapılarını anlamada değerli veriler sunmaktadır. Yapının avlusu ve üst örtüsüne dair buluntular, bu yapının işlevsel ve sosyal anlamda önemli bir rol oynamış olabileceğini düşündürmektedir.

Şekil 9. GVK012 konutunun hava fotoğrafı ve plan çizimi.

Kaynak: Adada Arşivi.

2.8. GVK019 Piskopos Konutu

Adada’da, Güney Vadi Kilisesi olarak adlandırılan ve muhtemelen Piskoposluk Kilisesi olarak hizmet vermiş olan bir yapı tespit edilmiştir. Kilise, dönemin dini mimarisinin özelliklerini yansıtırken, yapının kuzey duvarına bitişik olarak inşa edilen bir başka yapı, dikkat çekici bir ek yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının duvar örgüsü, inşa sürecinin ve yapısal dönüşümünün önemli izlerini taşımaktadır. Yapı, Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen *in situ* olarak korunmuş bir ante duvarı ile başlar. Bu ante duvarı, Roma Dönemi’ne ait taş işçiliğiyle inşa edilmiştir ve bu unsurlar, yapının temel yapısına entegre edilmiş olup Roma İmparatorluk Dönemi’nin inşa tekniklerini yansıtmaktadır. Ante duvarı, yapının mimari yapısının ilk evrelerine işaret eder ve kullanılan taş işçiliği, Roma Dönemi’nin tipik yapı tekniklerini yansıtarak sağlam bir temele oturduğunu gösterir. Ancak, ante duvarının üst kotunda, Hellenistik Dönem’e ait büyük kesme taşlardan yapılan bosajlı taş bloklar tespit edilmiştir. Bu taş bloklar, Roma Dönemi sonrasına tarihlenen bir dönemde, muhtemelen Geç Antik Dönem’in başlarında inşa edilen yapının bir parçası olarak kullanılmıştır. Hellenistik taş işçiliğinin geç Antik Dönem yapılarında kullanılması, yapının zaman içinde farklı dönemlerde yapılan inşaatlarla geliştiğini ve dönemin etkileriyle dönüşüm geçirdiğini gösterir. Bu durum, yapının zaman dilimlerinin birbirini takip eden inşa evreleriyle şekillenen bir katmanlaşma sunduğunu ortaya koyar.

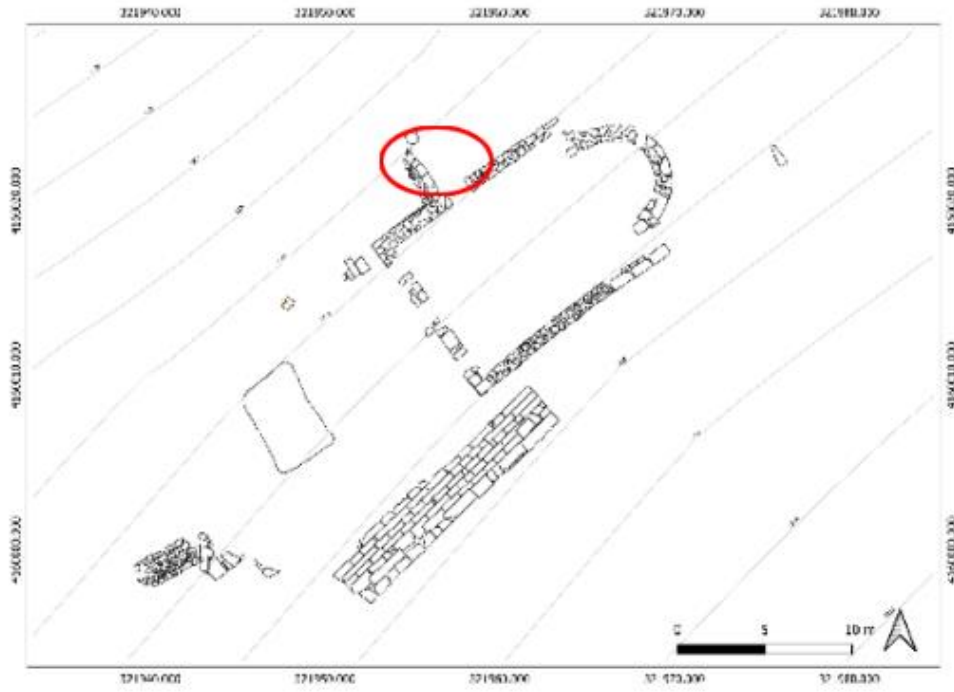
MS 6. yüzyıla tarihlenen kilise ile bu yapının üst kat kotunda açılan bir kapı açıklığı doğrudan bağlantı sağlar. Bu kapı açıklığı, başlangıçta Piskoposluk Konutu’na erişim sağlayan bir geçiş yolu işlevi görmüş olabilir. Ancak, ilerleyen dönemde bu açıklık kapatılmış ve işlevsiz hale getirilmiştir. Bu dönüşüm, kilise ile bağlantılı olan konutun işlevsel hale gelmesine olanak sağlamıştır. Yapının iç yapısı, kilisenin üst katıyla olan ilişkisini yansıtarak zaman içinde kullanım değişikliklerine uyum sağlamış ve işlevselliğini korumuştur.

Kilise ile Piskoposluk Konutu arasındaki bu dönüşüm sürecine, yapının kuzey yan nefinin alt katında bulunan kemerli bir açıklık da dahildir. Bu kemerli açıklık, Piskoposluk Konutu’nun alt katından doğrudan erişim sağlar. Bu özellik, konutun çok katmanlı bir yapıya dönüştüğünü ve kilise ile sürekli bir bağlantı içinde olduğunu gösterir. Bu aşama, Piskoposluk Konutu’nun hem mimari hem de işlevsel olarak kiliseye entegre olduğu bir dönemi yansıtır (bkz. Şekil 10).

Yapının inşa evreleri ve dönemin sosyal ve dini yapıları arasındaki etkileşim hem mimari hem de işlevsel açıdan oldukça zengindir. Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait ante duvarının üst kotunda bulunan Hellenistik taş işçiliği, Geç Antik Dönem kilisesi ve Piskoposluk Konutu’nun evrimsel süreçlerini somut bir

şekilde ortaya koymaktadır. Kilisenin üst katına ulaşan kapı açıklığının zamanla kapatılması, yapının geçirdiği dönüşümün ve döneme uyum sağlama sürecinin bir göstergesidir. Yapının plan ve yapısal özellikleri, sadece dini bir kullanım değil, aynı zamanda yönetimsel ve konut amaçlı işlevlerin de devreye girdiğini göstermektedir. Bu katmanlı yapı, dönemin sosyal ve kültürel yapısının çok katmanlı doğasını da yansıtmaktadır. Bu yapının, Piskopos konutu ve ona ait müstemilatları olarak kullanılmış olması oldukça muhtemeldir, zira benzer örneklerde de dini yapılarla iç içe inşa edilen yönetimsel ve konut amaçlı yapıların varlığı belgelenmiştir. Kiliseye bitişik olan bu yapının duvar örgüsü, oldukça ilginç bir yapı tekniği sergilemektedir. Roma Dönemine ait bir ante duvarının, Hellenistik Dönem'e ait yapı taşları kullanılarak inşa edilmiş olması, yapının geç dönemlerde yapılan bir eklemeyi ve inşa sürecini gösterir niteliktedir. Bu durum, yapının zamanla farklı dönemlerin inşaat malzemelerinin bir arada kullanılmasıyla geliştiğini ve dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 10. GVK019 konutunun plan çizimi.

Kaynak: Adada Arşivi.

3. GEÇ ANTİK DÖNEM'DE DÖNÜŞEN TOPLUM VE MEKÂN

Geç Antik Dönem (MS 3-7. yüzyıl), Roma İmparatorluğu'nun dönüşüm ve gerileme yaşadığı bir süreçtir. Bu dönemde imparatorluk, ekonomik krizler, siyasi değişimler ve dış saldırılarla mücadele etmiştir (Mitchell, 2007, s. 4). Kentler küçülmüş (Wycherley, 1993, ss. 5-9), anıtsal yapıların inşası azalmış (Mango, 2008, s. 69) ve kamu yapıları işlevini yitirmiştir (Liebeschuetz ve Hugo, 1992, ss. 1-4). Hristiyanlığın yükselişiyle tapınaklar kiliselere dönüştürülmüş (Brandes, 1989), tiyatro ve gymnasium gibi etkinlikler sona ermiştir (Ostrogorsky, 1986, ss. 46-62). Kiliseler, piskoposların liderliğiyle kentsel yönetimde baskın hale gelirken (Jones, 1969), kent elitlerinin rolü azalmıştır (Claude, 1969, 85-101). Ticaretin gerilemesi ve ekonomik krizler, üretimde düşüslere yol açmış, veba salgınları, depremler ve barbar akınları kentlerin nüfus kaybı yaşamasına neden olmuştur. Kırsal alanlar ön plana çıkarken, küçük yerleşim yerleri anıtsal yapılarla gelişmiş, kentler ise savunma odaklı yerleşimlere dönüşmüştür. İmparatorluğun Hristiyanlıkla uzlaşması kiliselerin zenginleşmesini sağlamış, bu da kentsel hizmetlerin kiliseler tarafından karşılanmasına yol açmıştır (Grant, 2000, ss. 97-122). Sonuç olarak, Geç Antik Dönem, kentlerin küçüldüğü, kırsal alanların önem kazandığı ve Hristiyanlığın toplumsal yapı üzerinde belirleyici hale geldiği bir dönüşüm dönemidir (Liebeschuetz ve Hugo, 1992, s. 42).

Bu yeni durum, kentsel yaşamda durağanlık veya gerileme dönemine işaret etmektedir. Anıtsal yapıların inşası azalırken, güç dengeleri değişmiş ve mevcut yapısal ile politik sistemlerin sorgulanması ihtiyacı doğmuştur. Bu süreç, sonraki dönemler için önemli bir dönüm noktası olmuş ve kamu yapılarında gerilemeye neden olurken, kiliseler imar faaliyetlerinde diğer yapılarla ciddi bir rekabet içine girmiştir

(Haldon,2007, s. 67). Roma şehirlerinin simgesi olan su sistemleri büyük ölçüde işlevini yitirmiş, kamusal alanlar rastgele yapılan konutlarla bireysel kullanıma açılmıştır (Saradi, 2006, ss. 186-208).

Geç Antik Dönem’de kırsal alanların ön plana çıkması ve küçük yerleşimlerin anıtsal yapılarla donatılması, dönemin ayırt edici bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Mango, 2008, s.71). Küçük yerleşimlerin sayıca artması ve mimari açıdan gelişmesi, bu bölgelere önemli mali kaynaklar aktarıldığını göstermektedir. Bu durum, küçük yerleşimlerdeki büyümeye karşılık, kentlerde küçülme ve daralma yaşanmasına neden olmuştur (Liebeschuetz ve Hugo, 1992, s. 30). Arkeolojik kanıtlar, kentlerin geleneksel ve yapısal özelliklerini büyük ölçüde yitirdiğini ortaya koyarken, barbar akınlarının etkisiyle savunma duvarlarının yeniden inşa edildiği veya onarıldığını da göstermektedir (Haldon, 1990, s. 74). Ayrıca; Geç Antik Dönem’de sur sistemlerinin yeniden inşa edilmesi ve kent sakinlerinin kırsal alanlara göç etmesi, kentlerin hem nüfus hem de mekânsal açıdan daraldığını ortaya koymaktadır. Bu süreçte, sur içine sıkışan kentlerin küçülmesi belirgin bir eğilim haline gelmiştir. Aynı dönemde, stratejik kaygılar doğrultusunda kurulan yeni yerleşim merkezlerinin de savunma odaklı bir planlama anlayışıyla tasarlandığı görülmektedir (Krilov, 2007, ss. 15-24).

MS 6. yüzyılda meydana gelen depremler (Brandes, 1989, s. 176-181), veba salgınları (Durliat,1989, s. 107-125) ve fetih akınları (Foss, 1975, s. 96), İmparatorluk ve kentleri olumsuz yönde etkilemiştir (Haldon,2007). Araştırmalar, bu dönemde kentlerin hem alan hem de nüfus açısından küçüldüğünü göstermektedir (Russel, 1986). Ayrıca, Mısır ve Suriye’nin kaybı, Anadolu’daki kuraklık ve çekirge istilaları tarımı ve ekonomiyi daha da zorlamıştır (Foss, 1979). Bu olumsuzluklar, MS 7. yüzyıldan itibaren kentlerde bir takım değişim ve dönüşümlere yol açmış ve bu dönem, “karanlık zamanlar” ya da “düşüş dönemi” olarak anılmıştır (Haldon, 1990, s. 67). Anadolu’da birçok kent küçülerek, savunma amaçlı bir kale yerleşimleri haline gelmişlerdir (Foss, 1979, s. 96).

Dönemin sosyal ve siyasi istikrarsızlık ortamı, ekonomik durgunluk ve dönüşen toplumsal yaşam biçimleri, konut mimarisinde değişimler, dönemin konutlarında net bir şekilde izlenebilmektedir. Özellikle aristokrat sınıf için inşa edilen lüks ve gösterişli konutlar, dönemin yöneticileri ve din adamlarına ait yüksek statülü mekânların planlamasında birer model niteliği taşımaktadır (Mitchell, 1996, s. 201). Önceki dönemlerde lüks konutlarda görülen, peristyl avluya sahip konutlarda, bu avluların çevresinde şekillenen mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. Sahiplerinin toplumsal statüsünü ve görevlerini ifade eden bu düzenlemeler, bir sembol olarak öne çıkarak, Geç Antik Dönem'deki üst sınıf konut mimarisinin oluşumuna yön verdiğini düşündürmektedir.

Geç Antik Dönem boyunca, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde olduğu gibi, zenginliğin sosyal statüyü belirleme aracı olarak görülmesi, özel konutlarda etkileyici ve gösterişli dekorasyon eğilimlerini sürdürmüştür. Bu eğilimin bir sonucu olarak, aristokrat sınıfa özgü özel mimari tasarımlar ortaya çıkmış ve bu tasarımlar dönemin konut anlayışını şekillendirmiştir (Saradi, 2006, s. 174).

Geç Antik Dönem'de değişen yaşam tarzının etkisiyle, Roma İmparatorluk Dönemi’nden farklı olarak, soylular kamu harcamalarından kaçınmaya başlamış ve bu doğrultuda sosyo-ekonomik statülerini vurgulamak amacıyla konutlarına büyük önem atfetmişlerdir. İnşa ettirdikleri konutlar, özellikle görkemli karşılama ve yemek salonlarıyla öne çıkmış; ayrıca, özel odaların ihtişamlı dekorasyonları ile dönemin elit yaşam tarzını yansıtan birer gösteriş unsuru haline gelmiştir (Mitchell, 2006, ss. 201-203).

Geç Antik Dönem konutlarının, önceki dönemlerin konut tipolojilerinden belirgin bir şekilde etkilendiği ve bu yapıların farklı zaman dilimlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Konut tipolojisi, geniş bir avlunun etrafında sıralanan mekânlardan oluşan, genellikle çok katlı bir tasarıma sahiptir (Eyice, 1996, s. 211). Bu tipolojiler, dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere geliştirilmiş olup, yerel ihtiyaçlara ve coğrafi koşullara göre şekillenmiştir (Gürler, 1987). Ayrıca; kırsal bölgelerde inşa edilen evler, genellikle yerel malzemeler kullanılarak, çevreyle uyumlu ve işlevselliği ön planda tutan basit yapılar şeklinde tasarlandığı bilinmektedir (Uytterhoeven, 2007, ss. 47-48).

Lykia ve Batı Kilikia bölgelerinde Geç Antik Dönem’e ait çok katlı konutlar, dönemin mimari anlayışı ve sosyal yapısına dair önemli bilgiler sunmaktadır (Türkoğlu, 2004, s. 96). Bu yapılar, yerleşim ve tasarım özellikleriyle elit sınıfın yaşam biçimini yansıtmaktadır (Özgenel, 2007, s. 246).

Ephesos’ta tiyatro binasının üst kısmına inşa edilen büyük ölçekli ev, dönemin zenginlik ve estetik anlayışını temsil etmektedir (Özgenel, 2007, s. 246). Özellikle Yamaç Evler, Ephesos’un seçkinlerinin yaşam tarzını ve kültürünü yansıtan en iyi örneklerden biridir. Üç teras üzerine kurulmuş ve yedi konuttan oluşan bu kompleks, avlular çevresinde düzenlenmiş odalarıyla düzenli bir plan sergilemektedir. Yamaç Evler hem

işlevsellik hem de estetik açıdan Geç Antik Dönem konut mimarisinin önemli bir örneği olarak öne çıkmaktadır (Ellis, 1988, s. 573).

Hierapolis'te bulunan İon Başlıklı Ev, MS 2. yüzyılda inşa edilmiş ve peristylli bir avlu etrafında düzenlenmiş mekânlardan oluşmaktadır. MS 4. yüzyılda opussectile döşemeler eklenen bu yapı, kent elitlerinin statü göstergesi olarak inşa ettikleri prestijli konut olarak karşımıza çıkmaktadır. Sardis'te, gymnasionun güneyinde yer alan ve MS 5. ile 6. yüzyıllara tarihlenen apsisli kabul odalarına sahip iki büyük ev ise Geç Antik Dönem'in mimari özelliklerini yansıtan önemli örneklerdendir (Greenewalt and Rautman, 2000, ss. 643-681). Bu yapılar, dönemin seçkin sınıfına yönelik işlevsel ve estetik açıdan gelişmiş konut tipolojisini temsil etmektedir.

Aphrodisias'ta bulunan, Filozof Priest'e ait olduğu düşünülen evin, Geç Antik Dönem aristokrat konut mimarisinin önemli bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Geniş bir alana yayılan bu konut, biri büyük, diğeri daha küçük olan iki peristyl avlu etrafında düzenlenmiş mekânlardan oluşmaktadır. Benzer şekilde, Kuzey Temenos Evi, mimari ihtişamıyla dikkat çekmekte ve uzun süre boyunca kentin zengin sınıfı tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sebastion yapısının arkasında yer alan Cryptoporticus Evi ise, sütunlarla çevrili peristylli, apsidal kabul odası ve farklı işlevlere sahip mekânlarıyla Geç Antik Dönem aristokrat konutlarının karakteristik özelliklerini yansıtan önemli bir yapıdır (Sodini, 1997, s. 475).

Antiochia ad Orontem'de (Antakya) yer alan aristokrat konutlarının, açık avlular etrafında düzenlenmiş büyük yemek odaları, apsisli salonlar ve zengin mozaik döşemelerle donatıldığı belirlenmiştir (Lippolis, 2001); ayrıca konutlarda, havuzlar ve çeşmeler gibi üst düzey altyapı sistemleri de tespit edilmiştir (Ellis, 2000, s. 62). Apamea'da ise döneme ait konutların ön cephelerine oldukça güzel bezenmişlerdir. Apsisli koridorlar ile peristyl planlı avluların çevresine çeşitli işlevsel mekanların yerleştirildiği görülmektedir; ayrıca, bu yapılarda zeminlerin genellikle mozaiklerle detaylandırıldığı belirtilmektedir (Sodini, 2007, s. 485).

Sagalassos'ta, Roma İmparatorları Hadrian (MS 76-138) ve Antonius Pius (MS 138-161) adına inşa edilmiş tapınakların portik kalıntılarının, MS 5. yüzyılda çeşitli odalar tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Geç Antik Dönem kentlerinde erken dönemlerde inşa edilmiş büyük boyutlu konutların yeniden düzenlenerek kullanılmasının da yaygın bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır (Saradi, 2006, ss. 168-173). Bu bağlamda, büyük konutlar bölümlere ayrılarak birden fazla düşük gelirli ailenin barınabileceği küçük konut alanları haline getirilmiştir (Uytterhoeven, 2007, s. 45).

Ariassos'ta, Hellenistik döneme ait sur sisteminin bir parçası olan kule yapısının, Geç Antik Dönem'de bir konuta dönüştürülmesi, kamu yapılarının yeniden işlevlendirilmesine dair önemli bir örnek sunmaktadır (Mitchell, 1990, s. 170). Benzer şekilde, Arykanda'da anakayaya oyulmuş sarnıç yapılarının çevresinde yer alan, genellikle çok katlı olarak inşa edilmiş orta sınıf konutlar tespit edilmiştir. Bu konutların küçük ölçekli, birkaç odadan oluştuğu, iç içe geçmiş bir yerleşim düzenine sahip olduğu ve taraçalar üzerinde inşa edildikleri belirlenmiştir. Ayrıca, bu yapıların çeşitli tadilatlarla uzun yıllar boyunca kullanıldıkları anlaşılmıştır (Gürgezoğlu, 2005, s. 103).

Kilikya bölgesinde yer alan Akören mevkiinde, plansız ve düzensiz bir şekilde oluşturulmuş cadde ve sokakların etrafında inşa edilmiş konutlar tespit edilmiştir. Bu konutların, yamaçların düzleştirilmesiyle elde edilen alanlara, sıkışık bir düzen içinde ve bir kilisenin çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. M.S. 6. yüzyıla tarihlenen bu yerleşim, kırsal alanlarda ortaya çıkan yerleşim düzenlerini anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir (Wulff, 2003, ss. 299-307).

Dağlık Kilikya bölgesindeki Karakabaklı ve Işıkkale kırsal yerleşimlerinde, çok katlı, ikiz pencereci, zemin katları kemerli, üst yapıları balkonlu ve sarnıçlı konutlara rastlanmamaktadır (Varinoğlu, 2007). Bununla birlikte, bölgenin doğusunda yer alan Tapureli mevkiindeki kırsal yerleşimler, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar uzanan bir zaman diliminde, üst-orta sınıf konutların organizasyonunun anlaşılması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca; Dağlık Kilikya bölgesinde, arka arkaya sıralı avlu ve çeşitli mekânlardan oluşan birçok yapı tespit edilmiştir (Mörel ve Özdemir, s. 2022, ss. 69-116).

Bölgenin dağlık topografik özellikleri dikkate alındığında, eğimli ve kayalık arazilerdeki teraslı yerleşim düzeni, Akdeniz iklimine uygun bir yapı sergilemektedir. Bu yerleşim tipi, yalnızca Anadolu'da, Ege Adaları'nda ve Hellen anakarasında değil (Gürler, 1987, s. 88), aynı zamanda Kuzey Suriye, Likya ve Doğu Dağlık Kilikya gibi farklı bölgelerde de görülmektedir. Söz konusu konutlar, topoğrafya ya ve ikamet edenlerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir (Eichner, 2003, s. 76, Galor, 2003, s. 44).

Anadolu dışında, Geç Antik Dönem'e tarihlenen önemli konut örnekleri İtalya, İspanya, Fransa, Ege Adaları, Kıbrıs ve Suriye gibi farklı bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. İtalya'da, MS 4. ve 5. yüzyıllara tarihlenen Roma'daki Gaudentius Evi dikkat çekmektedir (Lippolis, 2007, s. 210). İspanya'da Fraga; Fransa'da ise Nerac (Aquitaine), Bordeaux ve Lalouette gibi yerleşimlerde bu döneme ait görkemli yapılar bulunmaktadır (Bowes, 2010, s. 44). Ege Adaları'nda, Lesbos'ta MS 3. yüzyıla tarihlenen Menander Evi, dönem mimarisinin önemli örneklerinden biridir (Williams ve Williams, 2005, ss. 243-247). Kıbrıs'ta, MS 4. yüzyılda inşa edilmiş olan ve Dionysos Evi olarak bilinen yapı, dönemin dikkat çeken bir başka konutudur (Rautman, 2004, ss. 189-218). Suriye'de ise MS 6. yüzyıla tarihlenen Djebel Zaviyeve Ain Dara yapıları, bölgenin zengin mimari mirasını ortaya koymaktadır (Hirschfeld, 1999, s. 269).

Adada, Geç Antik Dönem'de önemli konut örneklerinin bulunduğu bir yerleşim alanıdır. Bu dönemde, şehirdeki aristokrat sınıfın yaşam tarzını yansıtan yapılar öne çıkmaktadır. Adada'daki konutlar, dönemin mimari anlayışını ve sosyal yapısını anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Adada'daki konutlar, genellikle bir avlu etrafında sıralanan odalardan oluşan, çok katlı ve geniş planlarla dikkat çeker. Bu tür konutlar, Geç Antik Dönem'deki sosyal hiyerarşiyi ve sınıfsal ayrımları yansıtan bir mimari tarz sergilemektedir. Konutlarda görülen zengin mozaik döşemeler, duvar süslemeleri ve prestijli iç mekanlar, sahiplerinin yüksek statülerini simgelemektedir.

Özellikle Adada'da bulunan konutlar hem zengin işçilik hem de işlevsellik açısından dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Bu yapılar, yerel malzemelerin kullanımına ve çevresel faktörlere uygun olarak inşa edilmiştir. Bu durum, Geç Antik Dönem konut mimarisinin yerel ihtiyaçlara ve coğrafi koşullara göre şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Adada'daki konutlar, dönemsel değişimleri yansıtarak, Roma döneminden Geç Antik Dönem'e geçişin mimari izlerini taşımaktadır.

Adada'daki bazı konutlar, yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili önemli örnekler sunmaktadır. Örneğin, bazı büyük konutlar, zamanla bölümlere ayrılarak daha küçük yaşam alanlarına dönüştürülmüştür. Bu tür dönüşümler, dönemin ekonomik ve sosyal koşullarının bir yansıması olarak, kentsel yapının daha dar bir nüfusa hitap etmeye yönelik bir adaptasyon süreci olarak değerlendirilebilir.

Geç Antik Dönem'in sosyal yapısındaki değişiklikler, özellikle konut mimarisine yansımış ve aristokrat sınıfın konutlarının dekorasyonunda gösterişli öğeler ön planda olmuştur. Adada'daki konutlar da bu bağlamda, dönemsel olarak lüks ve ihtişamı temsil eden yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konutlar, sadece barınma amacı gütmekle kalmamış, aynı zamanda dönemin elit yaşam tarzını, dini ve sosyal inançları yansıtan sembolik mekânlar olmuştur. Adada'daki Geç Antik Dönem konutları, dönemin mimari ve toplumsal yapısına dair derinlemesine bir anlayış sunmakta ve bu yapılar, bölgedeki sosyal değişimlerin, kültürel etkileşimlerin ve dönüşümün somut örnekleri olarak kabul edilebilir.

4. SONUÇ

Geç Antik Dönem'de konut mimarisinde bir takım önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle elitler için inşa edilen lüks ve gösterişli konutlar, dönemin yöneticileri ve din adamlarına ait yüksek statülü mekânların planlamasında birer model niteliği taşımaktadır. Önceki dönemlerde lüks konutlarda görülen, peristyl avluya sahip konutlar ve avluların çevresinde şekillenen mekânsal düzenlemeler yapıldığı bilinmektedir. Sahiplerinin toplumsal statüsünü ve görevlerini ifade eden bu düzenlemeler, bir sembol olarak öne çıkarak, Geç Antik Dönem'deki üst sınıf konut mimarisinin oluşumuna yön verdiğini düşündürmektedir. Bu yeni oluşuma, Geç Antik Dönem'de değişen yaşam tarzının etkisiyle, Roma İmparatorluk Dönemi'nden farklı olarak, soyluların kamu harcamalarından kaçınmaya başlaması ve bu doğrultuda sosyo-ekonomik statülerini vurgulamak amacıyla konutlarına büyük önem atfetmeleri önem arz etmektedir (Mitchell, 1996). Ancak unutulmaması gereken önemli husus, dönemin konut mimarisinde, sosyo-ekonomik ve kültürel gereksinimlerinin yanı sıra yerel ihtiyaçlara ve coğrafi koşullara göre şekillendiğidir (Gürler, 1987).

Bu bağlamda, Adada Antik Kenti'nde birçok lüks konut tespit edilmiştir. Bu konutlar dönemin kamu yapıları ile duvar ve inşa teknikleri bakımından özdeşdir. Kentin konutlarının peristyl avluya sahip olup olmadığı hususu henüz netlik kazanmamakla birlikte kent elitlerine ait oldukları ve her birinin avluya sahip oldukları ortadadır. Ancak kentin konutları, Ellis'in tanımladığı ne üst ne de orta sınıf konut özelliklerine uymamaktadır. Tanımlanan üst sınıf konutlardan daha basit fakat orta sınıf konutlardan ise kullanımda bahsedilen nitelikler açısından daha üst bir seviyede bulunmaktadır. Bu durumda Kentte bulunan konutları, Dünyadaki diğer konutlar ile kıyaslarken orta-üst konutlar olarak değerlendirilmesi gerektiği önerisini getirmek doğru olacaktır. Ayrıca, Adada Antik Kenti'nin kırsal bir yerleşim olduğu, önceki dönemlere nazaran

Geç Antik Dönem konutlarının daha lüks bir yapıda inşa edilmiş olması kent elitlerinin, bu dönemde statülerini vurgulamak için konutlara önem attıkları görüşünü destekler niteliktedir. Uytterhoeven'in (2007) kırsal yerleşimlerdeki konutları tanımlamak amacı ile yerel malzemeler kullanılarak, çevreyle uyumlu ve işlevselliği ön planda tutan yapılar olarak değerlendirmesi, Kentte bulunan konutları açısından doğru fakat basit yapılar olduğu ifadesini doğrulamaktadır. Zira, Adada'da bulunan elitlere ait konutlar kompleks ve lüks yapılar olarak değerlendirilmelidir.

Ellis, elit sınıfa ait konut örneklerinin neredeyse tüm bölgelerde görüldüğünü ve bu tür yapıların inşasının MS 6. yüzyılın ortalarına kadar sürdüğünü belirtmektedir. Bu süreçten sonra ise yeni konut inşasından ziyade, mevcut gösterişli yapıların onarımı ve dönüştürülmesi tercih edilmiştir. Bu yaklaşım, Adada Antik Kenti'ndeki konutlar için de geçerliliğini korumaktadır. Nitekim bölgede, MS 6. yüzyılın ilk çeyreği ile 7. yüzyılda meydana geldiği düşünülen deprem sonrası gerçekleştirilen tadilat ve onarım izleri açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Ancak Ellis'in, 6. yüzyılın ortalarından itibaren konutların daha küçük birimlere bölünerek kullanılmaya devam ettiğine dair değerlendirmesi, Adada'daki Geç Antik Dönem konutları için geçerli değildir. Yapılan incelemeler, söz konusu konutların küçük birimlere ayrıldığına dair herhangi bir arkeolojik bulgunun bulunmadığını ortaya koymakta; aksine, yapıların inşa edildikleri özgün formlarıyla korunduğunu ve bu biçimleriyle kullanıldıklarını göstermektedir.

Adada Geç Antik Dönem konutlarına yönelik gerçekleştirilen ayrıntılı incelemeler, Adada'nın kırsal konut mimarisinde belirginleşen bazı ortak karakteristik unsurları ortaya koymaktadır. Çok katlı yapılaşma, avlu kullanımı, sokaklara doğrudan bağlantı, sarnıç ve su sistemlerinin entegrasyonu, devşirme malzeme kullanımı ve zaman içerisinde gerçekleşen yeniden işlevlendirme pratikleri, bu yapıların yalnızca birer barınma alanı olmadığını, aynı zamanda toplumsal statünün, temsiliyetin ve kimlik inşasının mekânsal izdüşümleri olduğunu göstermektedir. Konut mimarisi genellikle harçlı, çift kabuklu ve küçük kesme taşlarla inşa edilen bir duvar örgü sistemi ile karakterize edilmektedir. Bu yapı tekniği, yalnızca yapısal sağlamlık sağlamakla kalmayıp aynı zamanda üretim sürecinin hızını ve malzeme kullanımındaki verimliliği artırarak, dönemin rasyonel inşa anlayışını yansıtmaktadır. Plan şemaları çoğunlukla dikdörtgen formda, merkezî avlulu ve çok katlı olarak kurgulanmış, ana girişlerin ise genellikle güney ve güneydoğu cephelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Avlular, iç mekân sirkülasyonunun düzenlenmesinde merkezî rol üstlenmiş ve kemerli geçitlerle mekânlar arası geçişi sağlanmaktadır.

MS 4. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilmesiyle birlikte, Adada'da konut mimarisinde meydana gelen dönüşüm belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm yalnızca mimari biçimlenme ve malzeme kullanımında değil, aynı zamanda yapıların konumlanış biçimlerinde, plan organizasyonlarında ve taşıdıkları simgesel anlamlarda da kendini göstermektedir. Bazı konutların savunma sistemlerinin içine alınması ya da yamaçlara doğru yerleştirilmesi, dönemin güvenlik kaygılarını yansıtırken, GVK009 gibi özel mimari düzenlemeler, bireysel ve kolektif dini kimliğin konut ölçeğinde nasıl tezahür ettiğine dair somut örnekler sunmaktadır.

GVK009 ve GVK007 numaralı örneklerde tespit edilen sarnıç yapıları, bireysel su yönetimi stratejilerinin mekânsal yansımaları olarak öne çıkmaktadır. Bu sarnıçlar, yalnızca temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik değil, aynı zamanda yapıların uzun süreli kullanımı esas alınarak planlandıklarını göstermektedir. Benzer biçimde, Güney Vadi Kilisesi'nde bulunan tonoz örtülü sarnıç, litürjik işlevlerin yanı sıra kolektif su ihtiyacına cevap veren bir sistem olarak dikkat çekmektedir. Hem konut hem de dini yapılarda sarnıç uygulamalarının yer alması, su temininin dönemin mimari tasarım anlayışında bütüncül bir yaklaşımla ele alındığını ortaya koymaktadır.

Konutların inşa edildiği arazi yapısı, savunma ve mahremiyet gibi gereksinimler doğrultusunda biçimlenmiş; çok katlı yapılar, topografyanın etkin kullanımıyla estetikten öte işlevsel bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. Devşirme taş malzeme kullanımı ise hem kaynak kısıtlılığına hem de dönem mimarisinde gözlemlenen pragmatist yaklaşıma işaret etmektedir. Nitekim bazı konutların zamanla dini yapılara dönüştürülmesi örneğin GVK009'un ev kiliseye çevrilmesi ya da GVK019'un bir din adamı konutu hâline gelmesi, mekânın bireysel kullanım biçiminden kamusal ya da yarı kamusal dinsel işlevlere evrildiğini, dolayısıyla mekânsal kimliğin yeniden tanımlandığını göstermektedir. Bu dönüşüm yalnızca yapı ölçeğinde değil, aynı zamanda dönemin dini politikalarının yerel yaşam üzerindeki etkilerini ortaya koyması bakımından da önemlidir.

Konutların bazı bölümlerinin, kent içi ulaşımı sağlayan yolların istinat duvarlarına yaslanarak inşa edilmesi, bu yapıların sadece barınma birimi değil, aynı zamanda kentsel dokunun taşıyıcı öğeleri olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu tür mimari entegrasyonlar, yapı-topografya ilişkisini optimize eden

stratejik bir yerleşim anlayışını yansıtmaktadır. Özellikle devşirme malzemelerin sistematik kullanımı hem ekonomik gerekçelerle hem de estetik tercihlerle ilişkilendirilebilecek biçimde, mimari sürekliliğin ve dönüşümün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Geç Antik Dönem’de Adada Antik Kenti’nde inşa edilen konutlar, yalnızca fiziksel kalıntılar olarak değil, aynı zamanda sosyal temsilin, dini kimliğin ve mekânsal hafızanın taşıyıcıları olarak ele alınmalıdır. GVK009’un ev kiliseye dönüştürülmesi gibi örnekler, özel yaşam alanlarının zamanla kamusal-dinsel işlevler kazandığını ve bu değişimin bireysel yaşam pratikleri üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Güney Vadi Kilisesi ise klasik bazilikal plan şemasına sahip olmakla birlikte, yapım tekniklerinde görülen farklılıklar, bu yapının çeşitli dönemlerde onarıldığını ve Hellenistik ile Roma dönemlerine ait mimari elemanların yeniden kullanıldığını göstermektedir. Bu durum, Geç Antik Dönem mimarisinde süreklilik ve dönüşüm kavramlarının iç içe geçtiğini, yapı üretim sürecinin çok katmanlı bir nitelik taşıdığını kanıtlamaktadır. Adada’daki Geç Antik Dönem konutları, yalnızca arkeolojik bilgi sağlayan yapılar olarak değil; dönemin konut üretim anlayışı, sosyal örgütlenmesi ve dinsel temsilleri açısından çok katmanlı bir çözümleme sunan mekânsal belgeler olarak değerlendirilmelidir. Bu yapıların sunduğu veriler, Adada’daki kırsal yaşamın özgün karakterini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

Geç Antik Dönem’e ilişkin kent araştırmaları, bu dönemde şehirlerin yeniden inşa edilen sur sistemleri ve kırsaldan gelen göç hareketliliği nedeniyle hem nüfus hem de fiziksel alan açısından daraldığını; yeni yerleşim düzenlerinin ise daha çok savunma temelli bir planlama anlayışı çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Adada yerleşimi de bu genel eğilimle örtüşmektedir. Kentte Geç Antik Dönem surlarının izleri takip edilerek gerçekleştirilen analizler, konutların bu savunma yapıları içerisinde konumlandığını ve yerleşim planlamasının bu çerçevede şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Kilikya bölgesindeki Akören mevki ile Adada Antik Kenti’nde tespit edilen Geç Antik Dönem konutlarının yerleşim düzenlemeleri, dikkat çekici benzerlikler sunmaktadır. Her iki yerleşimde de topografik koşullar doğrultusunda yamaçların düzleştirilmesiyle elde edilen sınırlı alanlara sıkışık bir biçimde yerleşen konutların, bir kilise çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu örüntü, özellikle MS 6. yüzyıla tarihlenen kırsal yerleşim modellerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Adada’daki konutlar, dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını yansıtan mimari özellikleriyle öne çıkmakta ve kent merkezinde inşa edilen ve aristokrat kesime hitap eden lüks yapılar, estetik ve işlevsellik bakımından yüksek standartlara işaret etmektedir. Sıkışık bir düzende, taraçaların, etkin kullanımıyla şekillenen bu konutlar, uzun süreli tadilatlarla sürdürülebilirlik kazanmış ve yerel coğrafyaya uyum sağlayarak adaptif bir karakter sergilemiştir. Ayrıca, dönemin artan savunma kaygılarının etkisiyle kent dokusunun daralması, konut yerleşiminde daha stratejik ve işlevsel çözümlerin benimsenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, söz konusu yerleşim düzenleri, Geç Antik Dönem’in mekânsal örgütlenmesi ve sosyal tabakalaşmasına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

Adada’daki Geç Antik Dönem’e ait konutlar ve dini yapılar, mimari karakteristikleri, zaman içerisinde geçirdikleri işlevsel dönüşümler ve bulundukları çevreyle kurdukları ilişkiler sayesinde, yalnızca günlük yaşam biçimlerinin değil, aynı zamanda dönemin ideolojik yönelimlerinin, dini kabullerin ve toplumsal yapısının anlaşılmasına katkı sağlayacak niteliktedir. Barınma, ibadet, sembolik temsiliyet ve güvenlik gibi çok yönlü işlevler üstlenen bu yapılar, Geç Antik Dönem toplumunun mekânsal organizasyonunu anlamada temel birer kaynak niteliğindedir. Bu bağlamda, Adada’daki konut ve dini mimari örnekleri, yalnızca yerleşim stratejilerini yansıtan yapılar olmanın ötesinde, aynı zamanda çok katmanlı tarihsel süreçlerin ve kültürel sürekliliklerin sosyo-ekonomik yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

Makale ile ilgili notlar

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmanın tüm sürecine yazarlar eşit derecede katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Brandes, W. (1989). *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783112587300>
- Borchhardt, J. (1978). Forschungen in Limyra. In E. Akurgal (Ed.), *The proceedings of the X. International Congress of Classical Archaeology* (pp. 811–817). Ars Libri Ltd.
- Bowes, K. (2010). *Houses and society in the later Roman Empire*. Duckworth.
- Ceylan, B. (2007). Episkopeia in Asia Minor. In L. Lavan, L. Özgenel ve A. Sarantis (Eds.), *Housing in late antiquity: From palaces to shops* (pp. 169–194). Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004162280.i-539.58>.
- Claude, D. (1996). *Die byzantinische Stadt im 6. Jahrhundert*. Beck.
- Durliat, J. (1989). La peste du VIe siècle. In *Hommes et richesses dans l'empire byzantin, IVe–VIIe siècles* (pp. 107–125).
- Düzenli, Ö. (2013). *Kırsal yerleşim düzenlemesi açısından Dağlık Kilikia/Isauria bölgesinde Işıkkale Antik Yerleşimi* [Master's thesis]. Mersin Üniversitesi.
- Eichner, I. (2005). Frühbyzantinische Wohnhäuser in Kilikien: Arbeitsbericht über die Kampagne 2003 und einige Ergebnisse des Projektes. *Archäologischer Anzeiger*, 22, 201–212.
- Ellis, S. P. (1988). The end of the Roman house. *American Journal of Archaeology*, 92(4), 565–576. <https://doi.org/10.2307/505218>
- Ellis, S. P. (2000). *Roman housing*. Duckworth.
- Ellis, S. P. (2006). Middle class houses in late antiquity. In C. Machado, A. Gutteridge, & W. Bowden (Eds.), *Social and political life in late antiquity* (pp. 413–437). Brill. <https://doi.org/10.1163/22134522-90000050>
- Eyice, S. (1996). Türkiye’de Bizans yerleşimi hakkında notlar. In Y. Sey (Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme* (pp. 206–220).
- Foss, C. (1975). The Persians in Asia Minor and the end of antiquity. *The English Historical Review*, 90, 721–747. <https://doi.org/10.4324/9781315262284>
- Foss, C. (1979). *Ephesus after antiquity: A late antique, Byzantine, and Turkish city*. Cambridge University Press. <http://doi:10.2307/631213>
- Galor, K. (2003). Domestic architecture in Roman and Byzantine Galilee and Golan. *Near Eastern Archaeology*, 66, 44–57.
- Grant, M. (2000). *Roma’dan Bizans’a: İ.S. Beşinci yüzyıl* (Z. Z. İlkgen, Trans.), Homer Kitabevi.
- Gürler, B. (1987). *Anadolu’da Roma dönemi evleri* [Master's thesis]. Ege Üniversitesi.
- Gürgezoğlu, A. (2005). Arykanda antik kentindeki konutlar. In L. Özgenel (Ed.), *Eskiçağ’ın mekanları, zamanları, insanları* (pp. 97–109).
- Haldon, J. (1990). *The Byzantine Empire: A history*. Oxford University Press.
- Haldon, J. (2007). *Bizans tarih atlası* (Çev. Ali Özdamar). Kitap Yayınevi.
- Hirschfeld, Y. (1999). Habitat. In G. W. Bowersock, P. Brown ve O. Grabar (Eds.), *Late antiquity: A guide to the postclassical world* (pp. 258–272). Harvard University Press.
- Jones, A. H. M. (1964). *The later Roman Empire, 284–602*. Oxford University Press.

- Kirilov, C. (2007). The reduction of the fortified city area in late antiquity: Some reflections on the end of the “antique city” in the lands of the Eastern Roman Empire. In J. Henning (Ed.), *Post-Roman towns, trade, and settlement in Europe and Byzantium*, Vol. 2 (pp. 1–24).
- Ladstätter, S. (2011). Bizans döneminde Ephesos: Büyük bir antik kentin tarihinde son sayfa. In F. Daim & S. Ladstätter (Eds.), *Bizans döneminde Ephesos* (pp. 3–28). Ege Yayınları.
- Liebeschuetz, J. H. W. G. (1992). The end of the ancient city. In J. Rich (Ed.), *The city in late antiquity* (pp. 1–49). Routledge.
- Lippolis, B. (2001). *La Domus Tardoantica: Forme e rappresentazioni dello spazio domestico nelle città del Mediterraneo*. CLUEB.
- Lippolis, B. (2007). Private space in the late antique cities: Laws and building procedures. In L. Lavan, L. Özgenel ve A. Sarantis (Eds.), *Housing in late antiquity: From palaces to shops* (pp. 197–237). Brill.
- Mango, C. ve Vickers, M. (1992). The palace of Lausus at Constantinople. *Journal of the History of Collections*, 4(1), 67–95.
- Mango, C. (2008). *Yeni Roma İmparatorluğu* (G. Ç. Güven, Trans.). Yapı Kredi Yayınları.
- Mansel, A. M. (1978). *Side: 1947–1966 yılları kazıları ve araştırmalarının sonuçları*. Türk Tarih Kurumu.
- Mitchell, S. (1988). Cremna and Sagalassus 1987. *Anatolian Studies*. 38, 53–65.
- Mitchell, S. (1991). Ariassos 1990. *Anatolian Studies*. 41, 159–172.
- Mitchell, S. (1993). *Anatolia: Land, men, and gods in Asia Minor, Vol. 1: The Celts in Anatolia and the impact of Roman rule*. Clarendon Press.
- Mitchell, S. (1995). *Cremna in Pisidia: An ancient city in peace and in war*. Classical Press of Wales.
- Mitchell, S. (1996). Geç Roma Anadolu’sunda klasik dönem kent ve yerleşmelerinin gelişimi. In Y. Sey (Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme* (pp. 193–205). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mörel, A. ve Özdemir, O. (2022). Tapureli konutları: Doğu Dağlık Kilikia bölgesinden yeni örnekler. *Arkeoloji Dergisi*, 29, 69–116. <https://doi.org/10.51493/egearkeoloji.1161596>
- Neumann, R. (1985). Ausgrabungen in Aizanoi 1984. In *Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 6, 379–390.
- Özgenel, L. (2007). Public use and privacy in late antique houses in Asia Minor: The architecture of spatial control. In L. Lavan, L. Özgenel, ve A. Sarantis (Eds.), *Housing in late antiquity: From palaces to shops* (pp. 239–282). Brill. <https://doi.org/10.1163/22134522-90000066>
- Russell, J. (2004). Transformations in early Byzantine urban life: The contribution and limitations of archaeological evidence. In *Byzantine Congress*, 17, 137–154.